

Utazások Hitchcock körül

Apertúra könyvek: Hitchcock. Kritikai olvasatok

2010. június 29. - [Harmat Eszter](#)

Hitchcockot körüllegő mítoszoknál és rejtélyeknél talán csak a titkát megfejtteni vágyó „kódfejtők” vannak többen. A legizgalmasabb kísérletekből ezúttal az Apertúra Könyvek első kötete nyújt színvonalas válogatást.

KAPCSOLÓDÓ ANYAGOK

- [Óriásszobor Hitchcock-ról](#)
- [Ez csak egy film... - Hitchcock életrajza](#)
- [Sidney Gottlieb: Alfred Hitchcock](#)
- [Hitchcock DVD-sorozat](#)

Hitchcock. Így, és ennyi áll az Apertúra könyvek első kötetének borítóján. Nem is kell több, hiszen Hitchcockot ugyanolyan felesleges bemutatni, mint James Bondot. Hitchcock hasonlóan rejtélyes, ezerarcú és emblematikus figura, aki végigkísérte szinte az egész filmtörténetet. Neki még keresztnévre sincs szüksége, sem nagy kezdőbetűre, mert Hitchcock nem „csak” egy rendező, hanem fogalom. 60 év és több mint 50 film – már a pusztán számadatok is impozánsak, mégsem ez tette Hitchcockot legendává.

Hogy akkor mi is az a valami, arra lehetetlen felelni: Lacan szóhasználatával élve talán ez az a „Dolog”, melyet az elmúlt 80 évben tengernyi szakavatott és amatőr „kódfejtő” igyekezett körüljárni, és így tesz az Apertúra Könyvek első kötetének nagy tekintélyű szerzőgárdája is.

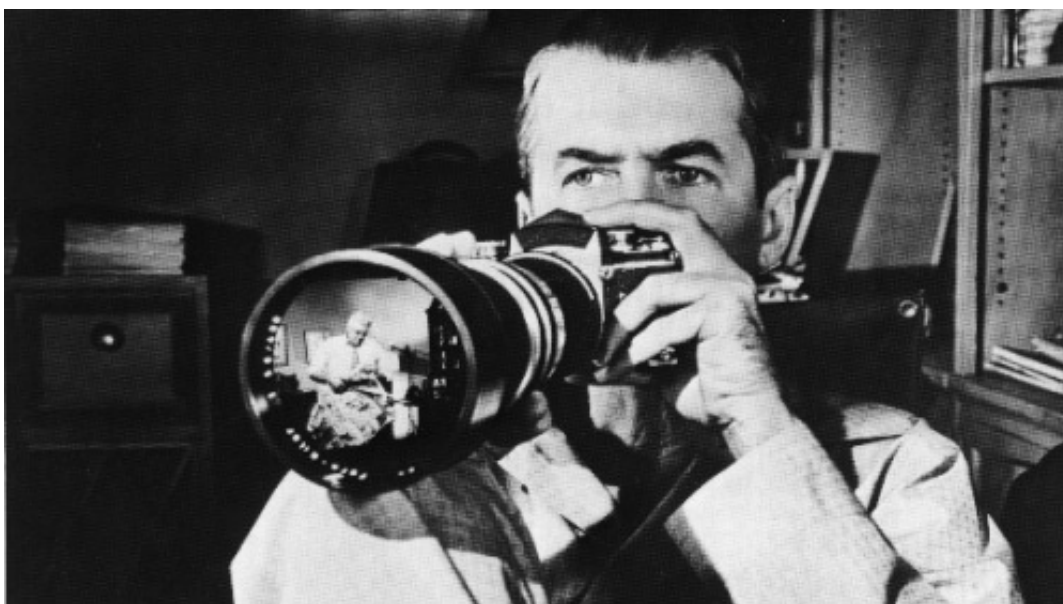

Kim Novak és Alfred Hitchcock aVertigo forgatásán

A Hitchcock. Kritikai olvasatok nemcsak a rendezőről szóló magyar nyelvű szakirodalom hiánypótló kötete, de filmelméleti szöveggyűjteményként is nagy haszonnal forgatható: a benne szereplő szövegek az utóbbi évtized legnépszerűbb elméleti irányzatai felől közelítenek a mester egy-egy alkotásához.

Az Apertúra folyóirat gondozásában megjelent könyv egy folyamatosan bővülő sorozat első kötete, melynek következő darabja a tervek szerint Marc Vernet A hiány alakzatai. A láthatatlan és a mozi című monográfia, a harmadik kötet pedig egy, a vizuális és irodalmi narrációt körüljáró szöveggyűjtemény lesz, melyet várhatóan 2011-ben vehetünk majd kézbe. ([Az Apertúra könyvek honlapja](#))

Füzi Izabella a sorozat elé szánt köszöntőben leírja, oktatási segédanyagként is használható írásokat kíván megjelentetni a mozgóképtudomány területéről, legyen az fordítás, vagy eredeti mű, kanonizált, vagy újdonság az erejével ható írás, rövid tanulmány, vagy akár hosszabb monográfia.

Hátsó ablak

Az első kötet egyelőre nem mutatja az előszóban ígért formai és tartalmi változatosságot: Füzi Izabella bevezető tanulmányán kívül kizárólag külföldi szerzők kanonizált szövegeit találjuk, melyek módszertanilag is sok hasonlóságot mutatnak, de még terjedelemben sem igen térnek el egymástól.

A változatosság hiányáért azonban a szövegek és fordításaik egyenletesen magas színvonalra kárpótol, melyek közül ki-kiját elméleti „beállítottsága” alapján választhatja ki a számára legjobban tetszőt. A magyar nyelvű szakirodalom jelentős mennyiségű értékes „hiánycikkeit” tekintve pedig talán nem is baj, ha először ezeket a „fehér foltokat” igyekeznek eltüntetni a sorozat szerkesztői.

Egy komoly szakszöveget felvonultató könyv kapcsán ritkán adatik meg az olvasónak, hogy ne csak a tartalomban, hanem a külcsínben is esztétikai élvezetet leljen. Ám ezt a kötetet már csak nézegetni is érdemes. A borító már-már provokatív minimalizmusa Hitchcockhoz méltó hatást kelt, és szinte azonnal magához vonzza a tekintetet. A kötet pszichoanalitikus elemzése révén később még arra is vetemedhetünk, hogy messze menő következtetéseket vonjunk le abból, ahogy a cím köré gyűlnek a hírhedten baljóslatú madarak— mintha csak arra várnának, hogy keselyűkként cincálják szét a könyv tárgyát, a „kisbetűsített” hitchcockot.

Rebecca, a Manderlay-ház asszonya

Az amatőr pszichologizálásnál azonban sokkal többet nyújt maga a tartalom, úgyhogy talán jobban járunk, ha a

madarakat hátrahagyva megnézzük, mi vár ránk „odabent” (A szövegek is ugyanezt teszik: a borítót ihlette filmről ugyanis szinte alig találunk bennük említést).

A kötet tanulmányainak egyike sem egy könnyű esti olvasmány, ám a könyv összeállítói láthatóan mindent megtettek annak érdekében, hogy megkönnyítsék a befogadást: a szakszövegek megszokott stílusához képest meglepően nagy méretű betűtípus, és szellős tördelés kényezteti a szemünket, az elemzésekhez elengedhetetlen illusztrációk pedig éppen kellő mennyiségűek ahhoz, hogy érthetővé tegyék a szövegeket, de ne kelljen megszakítanunk miatta minduntalan az olvasást.

Amennyiben a filmelmélet és filmelemzés legalapvetőbb fogalmaival és irányjaival tisztában vagyunk, nem okoz komoly fejtörést a szövegek értelmezése, melyek általában egy-egy film részletes elemzésével igyekeznek alátámasztani érveiket. A beválogatott tanulmányok nem csak Hitchcock „slágereit” veszik górcső alá, így a klasszikus Hátsó ablak, Szédülés, Észak-északnyugat, vagy a Manderley-ház asszonya mellett kevésbé ismert és elemzett művekkel is találkozhatunk, mint például a rendező némafilmkorszakának alkotásai (Christopher Moritz: A látás allegóriája Hitchcock némafilmjeiben), vagy a Rémület a színpadon című filmje (Francesco Cassetti: Két narratív stratégia: Antonioni és Hitchcock).

Észak, északnyugat

További segítséget nyújthat a szerkesztő Füzi Izabella bevezető tanulmánya, mely a négy legfontosabb elemzési szempont érvényesítéséhez hoz egy-egy példát az életműből. A tanulmány első gondolatmenetében meglepő módon nem Hitchcock, hanem Tarantino legújabb filmjének egyik jelenetét elemzi, ezzel szolgáltatva bizonyítékot arra, hogy a Hitchcock-rejtély feszegetésének komoly létjogosultsága van 2010-ben is.

A pszichoanalitikus filmelmélet egyik alapkötetének címét „átfordítva”, azt mondhatnánk, a kötet minden, amit tudni akartál Hitchcockról, de nem merted megkérdezni Lacantól. A tanulmányokat átlapozva az a benyomás alakulhat ki az olvasóban, hogy az értelmező induljon bármilyen teoretikus „felszereléssel”, bármely szegletéből a hitchcocki univerzumnak, nem kerülheti el, hogy előbb-utóbb Lacanhoz csatlakozzon. A teljes hitchcocki szakirodalmat tekintve azonban torzít ez a Lacan-központú világkép. A filozófus felülreprezentáltsága abból az egyszerű tényből adódik, hogy a válogatásba négy tanulmány is bekerült a fentebb említett – Minden, amit tudni akartál Lacanról, de nem merted megkérdezni Hitchcocktól című - kötetből. (A kötet szerkezeti adottságai miatt azonban csak a kötet alapos végigtanulmányozása után juthatunk el ehhez a felismeréshez, egyrészt, mert a négy „lacanista”, Slavoj Žižek, Pascal Bonitzer, Mladen Dolar és Miran Božovic tanulmánya nem egymást követő szövegei a kötetnek, másrészt a forrásokról csak az utolsó oldal felsorolásából tájékozódhatunk.)

Lacan legelismertebb újraolvasója Slavoj Žižek, Hitchcock egyik legelmélyültebb elemzője. Žižek Hitchcock történeti elhelyezésének problematikáját járja körül abban a tanulmányában, mely eredetileg az általa szerkesztett Minden, amit tudni akartál... kötet bevezetőjében olvasható. A filozófus a realista-modern-posztmodern triász határára helyezi az életművet, majd ezen jellemzők hangsúlyeltolódásai alapján különíti el a rendező egyes korszakait. Ezekhez Žižek különböző – korszakokra jellemző – objektumtípusokat rendel, melyeket a lacani triász (Valós-Imaginárius-Szimbolikus) allegóriájaként értelmez.

A mester, Alfred Hitchcock

Žižek tanulmányának egyik gondolatát fejti ki Mladen Dolar, aki a kötet egyik legizgalmasabb tanulmányában Hitchcock tárgyainak megjelenési módjait, értelmezési lehetőségeit és rendszerezését vázolja fel. A Dolar által felvázolt rendszerben kitér a híres McGuffin meghatározására és működés módjára is, nem utolsósorban pedig megtudjuk azt is, hogy az elnevezés alapja egy vicc: „Mi van abban a csomagban, amit a csomagtartóba raktál? Az egy McGuffin. Mi az a McGuffin? Hát az egy szerkentyű, amivel oroszlánt lehet fogni az Adirondak hegyen. De hát az Adirondakban nincs is oroszlán. Poén A: Valójában ez sem egy McGuffin. Poén B: Látod, működik.”

Pascal Bonitzer a rendezői univerzum másik fontos sarokkövének, a hitchcocki suspense működés módjának elemzésére vállalkozik tanulmányában, és arra keresi a választ, hogy milyen jellegzetességek választják el más rendezők technikájától. Bonitzer szerint a hitchcocki eljárás megszületéséhez az attrakciós jellegű filmkészítés megváltozására volt szükség, mely után létrejött a mozdulatlanság, a tekintet és az emberi arc kora (vö. Kulesov kísérlet), amikor már a veszély puszta bejelentése is elegendő a feszültség megteremtéséhez: „a hitchcocki suspense azért lehetséges, mert minden film a priori úgy működik, mint egy Lumière film, a hitchcocki rendezés pedig az efféle filmekre való provokatív reakció.” A „provokáció” során a természetes rendben keletkezik egy „folt”, mely megteremti a „tekintetet”. Bonitzer szerint azért buktak el sorban az eljárását szolgáló rendezők, mert a suspense a hitchcocki világkép része és tükré, mely „monopólium legfeljebb parodizálható, vagy utánozható (esetenként intelligensen, mint ahogy Brian de Palma példája mutatja), és szükségszerűen utólrhetetlen, mivel a hitchcocki fikció formáját, lényegét és tartalmát, azaz egyedülállóságát előfeltételezi.”

Az elméleti irányzatok közül – a pszichoanalízis mellett – a feminista diskurzus foglalkozott a legtöbbet a rendezővel. A feminizmus ezúttal egyetlen, ám annál jelentősebb szöveggel képviselteti magát a szöveggyűjteményben. Tania Modleski a Zsarolás című film elemzése alapján igyekszik cáfolni azt az elterjedt nézetet, mely szerint Hitchcock filmjei tematizálják hírhedt nőgyűlöletét. Modleski néhány – Hitchcock által homályban hagyott – kulcsmomentumra hívja fel a figyelmet a narrációban, melyek olyan alternatív értelmezés felé nyitják meg az utat, amik által a női néző nem csak mazochista élvezetet talál a rendező filmjeiben. Modleski szerint nem Hitchcock, hanem a kritikai hagyomány működteti, és teremti újra a patriarchális elnyomás gépezetét.

Zsarolás

Žižekhez hasonlóan a kötet zárótanulmányának szerzője is egy sajátos – deleuze-i elmélet alapján kijelölt - határpozícióba helyezi a hitchcocki életművet: Sam Ishii-Gonzales a deleuze-i idő-kép és mozgás-kép közötti átmenet jelenségeit elemzi Hitchcock filmjeiben. A szerző több példán keresztül vezet le, miként építi be Hitchcock a modern film egyes jellemzőit (pl. mentális képek használata) a klasszikus narratívába.

Nemcsak a tanulmányok, de maga a könyv is igényes munkáról tanúskodik: a már korábban említett szemet kímélő és gyönyörködtető tördelés mellett a nyomdai és szerkesztési hibákra sem lehet panaszunk. A szerkesztők egyetlen zavaró figyelmetlensége a tartalomjegyzék utolsó néhány címéhez rendelt hibás oldalszám, de ettől még nem fogunk elveszni a függelékben sem.

Nagy kérdés, vajon a szakirodalom bőségét ecsetelő kötet végigolvasása után hány filmes tanonc kap kedvet vagy bátorságot ahhoz, hogy Hitchcockot válassza írása tárgyául, mindenesetre a kötet függelékében minden segítséget megadnak hozzá a szerkesztők. A teljesség igényével készült filmográfia a legfontosabb adatokkal, illetve egy válogatott szakirodalmi bibliográfia is rendelkezésre áll, hogy még mélyebbre áshassuk magunkat a hitchcocki „tudat”, és a filmek világában.

CÍMKÉK

[recenzió](#) , [Hitchcock](#) , [lacan](#) , [apertúra](#) , [elemzés](#)